

Monumentnummer*: 519764

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijksmonument
Inschrijving register* 06 november 2001
Kadaster deel/nr 82695/75

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*					
Leeuwarden	Leeuwarden	Fryslân					
Straat*	Nr*	House letter*	Toev.*	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
Zuidergrachtswal	1			8933 AD	Leeuwarden		
Romkeslaan	1			8933 AB	Leeuwarden		
Romkeslaan	3			8933 AR	Leeuwarden		
Romkeslaan	5			8933 AR	Leeuwarden		
Romkeslaan	7			8933 AR	Leeuwarden		
Romkeslaan	9			8933 AR	Leeuwarden		
Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel			
Leeuwarden	G	17562	A7				
Leeuwarden	G	17562	A9				
Leeuwarden	G			15915			
Leeuwarden	G	17562	A8				
Leeuwarden	G	17562	A1				

Omschrijving**

Inleiding

KAASPAKHUIS MET ANNEXEN; aan de voorzijde oorspronkelijk een kantoor, in het midden het pakhuis en aan de achterzijde wagenhuizen met stallen en een dubbele woning, in 1902 in vernieuwingsstijl ontworpen door Zytse Siewert Feddema. Verschillende malen voor andere functies verbouwd, doch uitwendig nog goeddeels oorspronkelijk.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Nabij de stadsgracht en de oude waterloop de Potmarge is de omgeving vanouds een gebied met veel bedrijvigheid. Gedurende de laatste decennia van de negentiende eeuw werd de buurt tussen Potmarge en Achter de Hoven in exploitatie gebracht door enkele particulieren met als resultaat dat er een zeer dichte bebouwing tot stand kwam aan en tussen de straatjes Tulpenburg, Hovenierstraat, Fabriekssteeg en Achter Tulpenburg. Langs de gracht en de hoofdstraten kwamen flinke kavels; aan de Zuidergrachtswal en Achter de Hoven westzijde inderdaad ingevuld met heren- en burgerhuizen. Aan de binnenstraatjes juist krappe lapjes grond met volkwoningen van een zeer bescheiden kwaliteit. De inrichting van de openbare ruimte liet sterk te wensen over. Ook de entree tot de belangrijkste ontsluiting, de Romkeslaan die in 1877 een officiële status kreeg, bleef aanvankelijk nauw. De gemeente had omstreeks 1890 alle straten in handen en werden ze geplaveid. In 1896 werden enkele panden afgebroken en een gedeelte werd gebruikt voor een aanzienlijke verbreding van de Romkeslaan. De andere gedeelten kwamen beschikbaar als bouwterrein aan de oostzijde van deze laan. Daar kwamen in de volgende jaren enkele huizen en twee flinke pakhuizen tot stand. De achterstraatjes zijn vanaf de jaren-zestig gesaneerd, evenals vrijwel de gehele westelijke en het zuidelijke gedeelte van de oostelijke bebouwingswand van de Romkeslaan. Aan de oostelijke zijde staan thans nog twee monumentale pakhuizen met enige bescheiden bebouwing ertussen. Zij zijn nog steeds in staat om ruimtelijk de Romkeslaan te vormen.

Kaashandelaar Jorrit de Jong kocht aan het einde van de negentiende eeuw het herenhuis Zuidergrachtswal 2 en kocht tevens het bouwterrein op de hoek van die wal en de Romkeslaan. Hij gaf architect Zytse Siewert Feddema de opdracht een plan te maken voor een kaaspakhuis met kantoor, wagenhuis en twee woningen. Voor die bouw kon een gedeelte van de muur van het herenhuis worden gebruikt en aan dit huis moest aan de tuinzijde tevens een keuken met bijkeuken gevoegd worden. In juli 1902 was het plan bestekklaar en in 1903 kon het pakhuis met de andere functies in worden genomen.

Architect Feddema heeft er een eigenwijs gebouw van gemaakt dat niet echt past in de gebouwde omgeving en daar een, vooral kleurig, accent in vormt. Zytse Siewert Feddema is als zoon van een timmerman in Leeuwarden geboren in 1863. Na net als zijn jongere broer Hero de beginselen van het bouwvak van zijn vader te hebben geleerd, ging hij zich op 16-jarige leeftijd in Amsterdam verder bekwamen. Broer Hero bleef in Leeuwarden. Zytse reisde zelfs spoedig door naar Antwerpen en keerde in 1883 in zijn geboorteplaats terug. Mogelijk heeft die deels buitenlandse opleiding ervoor gezorgd dat deze Feddema een van de meest originele ontwerpers van zijn tijd in Leeuwarden was met verrassend uiteenlopende wijzen van aanpak en stijl. Hij schuwde de neo-stijlen niet - de overdadige neo-renaissance dubbele kiosk aan de Koningsstraat en Voorstreek uit 1897 is daar een voorbeeld van - maar ook de vernieuwing met wat details in Jugendstil zijn in zijn oeuvre te vinden, waar dit pakhuis c.a. kenmerkend voor is. Feddema doet zich in elk geval kennen als een architect met veel aandacht voor sierlijke details. Zelfs bij opdrachten voor louter zakelijke functies - bijvoorbeeld de voormalige papierfabriek aan de Tuinen - acht hij kennelijk de representatieve waarde van een sierlijke vorm zo belangrijk dat hij die voorstelt en toe mag passen van zijn opdrachtgever.

Beschrijving EXTERIEUR: Het gebouw heeft een langgerekte, nagenoeg rechthoekige plattegrond die iets in de breedte toeneemt en even knikt naar de voorzijde aan de Zuidergrachtswal. Het is voor het grootste deel drie bouwlagen met een afgeknotte schildkap hoog, doch het front van ruim twee raamvakken diep is uitgebouwd tot vier volledige bouwlagen onder een plat dak. Het verschil in functies: aan de voorzijde kantoor, het pakhuis in het grote middengedeelte en in de twee achterste gedeelten met wagenhuis en stalling en de dubbele woning, is ook in de kleur van het gebruikte bouw materiaal uitgedrukt. Het front is opgetrokken van oranje verblendsteen en het pakhuis in een rode perssteen. Wagenhuis en woningen zijn thans wit gesausd. Het front heeft een natuurstenen plint, een cordonlijst van hetzelfde materiaal sluit de eerste bouwlaag af en ook de hanenkammen (boven ijzeren I-balken) ter ontlasting van de dubbele pakdeur en de twee vensters aan weerszijden en deur en venster in de zijgevel zijn van natuursteen. De overige

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

vensteropeningen met goeudeels de oorspronkelijke ramen van verschillende aard zijn ontlast door cementstenen lateien met een afgerond profiel boven de openingen, waarboven nog waaivormige ontlastingsbogen gemetseld zijn. De niet oorspronkelijke pakdeuren bezitten smeedijzeren roosters in stijlzuivere art nouveau-vormen en ook de gevelankers in het frontgedeelte hebben een zweeps slagvorm; in het pakhuisgedeelte staafankers. De vierde bouwlaag met aan de voorzijde slechts een venster heeft een drietal velden van cementpleister uitgespaard, een breed basisveld en twee te weerszijden van het venster waar 'Jorrit de Jong' en 'Anno 1902' in heeft gestaan, maar thans blind zijn. Na trapvormige overgangen een de zijkanten is de bekroning van het front niet meer in oorspronkelijke staat. De opengewerkte balustrade is verdwenen, maar de uitgemetselde penanten, waarvan die op de hoek overhoeks is geplaatst, zijn nog aanwezig al missen ze hun decoratieve topstukken. Tussen het bedrijfspand en het naastliggende herenhuis (bij de bouw in één hand) is een teruggerooid tussenlid gebouwd dat maar net een raamvak breed is en drie lagen hoog met plat dak. Beneden staat een deur, daarboven een openslaande deur achter een half rond balkon met een sierlijk smeedijzeren hek met art nouveau-karakteristiek. De zijgevel van het front bevat een verticale vensterreeks in dezelfde vormen als die in de voorgevel. Daarop volgt een vanaf de tweede laag uitgemetseld schoorsteenkanaal en op de tweede laag een charmant rondbogig tweelichtvenster met boogtrommel en getande ontlasting van cementsteen. De achterbouw van drie lagen en kap is gemetseld van donkerrode persteen met ter hoogte van de vloeren banden van oranje verblendsteen. De opzet van de gevel is nagenoeg symmetrisch. In het midden zitten de hijsdeuren in een binnen penanten gevat element dat voor de kap uitgemetseld was. Deze gemetselde kajuit met dubbele hijsdeur, penanten en met balustrade met hijsbalk ter bekroning is in de jaren zeventig weggenomen en het dakschild is nauwelijks zichtbaar voortgezet. Aan weerszijden van dit centrale element heeft het pakhuis op elke bouwlaag drie segmentvormig gesloten vensters; op slechts een plaats verdubbeld. De ramen missen hun oorspronkelijke indeling in zessen en geen van de deuren is meer oorspronkelijk. De symmetrische regelmaat wordt in het uiterst zuidelijke travee doorbroken door een dubbele deur onder een segmentboog, oorspronkelijk de toegang tot het wagenhuis. Het dakschild is gedekt met gesmoorde gegolfde Friese pannen. Daarop volgt iets terugliggend een twee bouwlagen met plat dak hoge element met wagenbergplaats, twee paardenstallen en hooizolder. Het bevat op beide lagen in het midden een dubbele bedrijfsdeur met aan weerszijden, kleine, hooggeplaatste en segmentvormig gesloten vensters. Hiernaast is het in de rooilijn liggende dubbele woonhuiselement gelegen, twee bouwlagen en een afgeknotte schildkap hoog met op de begane grond twee gekoppelde deuren, de linker voor de bovenwoning, en twee vensters en boven twee vensters, alle rechtgesloten met segmentbogen ter ontlasting.

INTERIEUR: Het pand is van binnen diverse malen verbouwd; in de jaren zeventig het ernstigst ten behoeve van de inrichting voor sociaal-cultureel jongerenwerk. Ook de kantooruimten zijn opnieuw ingedeeld met hier en daar tussenwanden. De meeste veranderingen zijn op eenvoudige wijze ongedaan te maken. De pakhuisruimten zijn op verschillende plaatsen van wandbekleding voorzien. De grotendeels rondhouten staanders - slechts enkele zijn vierkant gezaagd - staan alle nog op de oorspronkelijke plaats, evenals de trappen in het kantoorelement. Helemaal achter in het pakhuis is aan de zuidwestzijde een volledig nieuwe trappenreeks ingebroken. De kap, nog in oorspronkelijke staat, heeft een inwendige bekleding gekregen. De doorgangen naar wagenhuis en dubbele woning, thans van een andere eigenaar dan het pakhuis, zijn dichtgemetseld. Ook de oorspronkelijke indeling van wagenhuis en dubbele woning hebben door functieveranderingen geleden.

WAARDERING

Pakhuis met kantoren, wagenbergplaatsen, stallen en dubbele woning van algemeen cultuurhistorisch en architectuurhistorisch belang vanwege

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

- de pakhuisfunctie die in een representatieve en kenmerkende vernieuwingsstijl met art nouveau-elementen gerealiseerd is en uitwendig slechts op enkele plaatsen is verstoord;
- de bijzondere plaats die het gebouw in het oeuvre van de opmerkelijke architect Z.S. Feddema inneemt;
- de prominente plaats in het stedelijk weefsel op de hoek van de zuidelijke singelbebouwing en een straat waar het gebouw met een ander groot pakhuis in vernieuwingsstijl een bijzonder ensemble vormt.

Hoofdcategorie

Handelsgebouwen, opslag- en transportgebouwen

Subcategorie

Opslag

Functie

Kaaspakhuis